

ლევან გელაშვილი
(საქართველო)

რეცენზია კრებულზე – „ლიტერატურული ჟანრები“

„ლიტერატურული ჟანრების“ პირველი წიგნი, რომელიც მომზადდა შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ლიტერატურის თეორიისა და კომპარატივისტიკის განყოფილებისა და თსუ თეორიული და შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტის ბაზაზე, მოიცავს ნაშრომებს ლიტერატურული ჟანრების შესახებ.

კრებულში დაბეჭდილი სამეცნიერო სტატიების ავტორები არიან: ირმა რატიანი, რუსუდან ცანავა, არჩილ წერედიანი, მაკა ელბაქიძე, ირაკლი კენჭოშვილი, მაია ნაჭყებია, რამაზ ჭილაია, გაგა ლომიძე, კონსტანტინე ბრეგაძე, შორენა შამანაძე და ირაკლი ხვედელიძე.

წარმოდგენილი სარეცენზიო წიგნი ორი ნაწილისაგან შედგება: პირველში გაერთიანებულია „ეპოსი და ეპიკური ჟანრები“, ხოლო მეორე ნაწილში შედის „დრამა და დრამატული ჟანრები“. წიგნს ერთვის ასევე დამატება – გზამკვლევი კლასიკურ ლიტერატურაში: „დონ კიხოტი, პირველი თანამედროვე რომანი – და ერთ-ერთი საუკეთესო!“ 2018 წლის პუბლიკაცია (ავტორი ანა პუჩაო დე ლესია ვისენტე პერეც დე ლიონი), რომელიც ინგლისურიდან თარგმნა ირმა რატიანმა.

კულტურაში მიმდინარე ჟანრების ევოლუციის და ნიშან-თვისებების ცვალებადობა, მათი ხელახლა შესწავლა და გადააზრება მთელი ამ მემკვიდრეობის, მისი შინაარსის და მნიშვნელობის სამეცნიერო ანალიზი ახალი გამოწვევების წინაშე დგას. ეს არის პირველი კრებული, რომელშიც ერთად არის თავმოყრილი ნაშრომები ეპოსისა და დიდი ეპიკური ჟანრების შესახებ.

ყველა ეპოქას თავისი ჟანრები აქვს რომლებიც მის მაჯისცემას და ტენდენციებს გამოხატავს. ჟანრი ინახავს თავის დროს, მასში ვლინდება მთელი ეპოქა და ამიტომ თითოეულ ჟანრს თავისი ქრონოლოგიური საზღვრები აქვს ის მანამდე არის სიცოცხლისუნარიანი, სანამ მიმდინარე ეპოქალური მოვლენების ძირითადი გამოხატველი ფორმაა. როგორც კი ის კარგავს თავის ეპოქასთან შეხების წერტილებს, ჟანრი კვდება და მიჰყვება თავის ეპოქას.

რუსუდან ცანავა მოცულობით სამეცნიერო სტატიაში – „ეპოსი და ეპიკური ჟანრები“ ეპიკური ჟანრის სათავეებიდან მოყოლებული, ეტაპობრივად განიხილავს ყველა მნიშვნელოვან საკითხსა და თემას, რომელიც ჟანრის ძირითად ნიშან-თვისებებზე მსჯელობისას უნდა აღინიშნოს.

XIX საუკუნიდან მოყოლებული, მას შემდეგ, რაც ძველბერძნული და რომაული ტექსტების გარდა, უფრო ადრეული ნაწარმოებებიც შევიდა სამეცნიერო მიმოქცევაში, პ. იენსენმა წამოაყენა მოსაზრება ძველბერძნული და ბერძნული მითების მესოპოტამიური წარმოშობის შესახებ, რამაც ძველი აღთქმის სამყაროს კვლევა სრულიად სხვა სიმაღლეზე აიყვანა, საბოლოოდ დაირღვა ევროპოცენტრიზმი და დაიწყო ეპიკური ტექსტების, სიუჟეტების, მოტივების და სხვა ლიტერატურული მოდელების კონტაქტური, გენეტიკური და ტიპოლოგიური თეორიებით შესწავლა. ეპოსის ჟანრის განვითარებაში ახალი ეტაპი ჰომეროსის პოემებით იწყება. ბერძენი ეპიკოსი პოეტები – ჰესიოდე და ჰომეროსი ეპიკური ჟანრის კანონმდებლად ითვლებიან. მათ მოახერხეს ჟანრის ფორმირება და ძირითადი მიმართულების განსაზღვრა.

სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა ეპოსის თხზვის სპეციფიკა, მთხზველები და ეპიკური სტილი, ეპიკური მოტივები და სიუჟეტები, მისი მიმართება ისტორიასთან, ანტიკური ეპოსი, ეკფრასისი და პოეტური სემანტიკა.

მეცნიერი მოკლედ მიმოიხილავს კომიკურ-პაროდული ეპოსის ნიმუშებს და მათ ავტორებს.

კალიმაქოსი ითვლება ახალი მიმართულების – ეპილიონის ჟანრის დამამკვიდრებლად ბერძნულ ლიტერატურაში.

აპოლონიოს როდოსელი ვრცელი ეპიკური ტექსტების თხზვის ერთგული დარჩა. მისი „არგონავტიკა“ მრავალმხრივ საყურადღებო ტექსტია, რომელშიც ავტორი არგონავტების მითს, ჰომეროსისგან განსხვავებით, თავიდან ბოლომდე მოგვითხრობს.

ელინისტური ეპოქის ცნობილი ეპიკოსი პოეტები იყვნენ: ლიკოფრონი, ნონოს პანოპოლისელი (ამ უკანასკნელის გავლენა იმდენად ძლიერი იყო, რომ შეიქმნა ნონოსის სტილის მიმდევართა სკოლა), კვინტუს სმირნელი, ტრიფიოდორე, მუსეოსი და სხვანი.

ლათინურენოვანი ანტიკური ლიტერატურა ან, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია მიღებული, რომაული ლიტერატურა, ბერძნულთან შედარებით, ბევრად გვიანდელია და ის ბერძნული მწერლობიდან ამოიზარდა. ამ უკანასკნელის დაქვეითების შემდეგ, რომაელებმა ბერძენთა მიერ შემუშავებული არა მხოლოდ ჟანრები, არამედ პერსონაჟები, მოტივები, სემანტიკა და სხვა ლიტერატურული მოდელები გამოიყენეს. ბერძნული ლიტერატურული სამყაროსთვის დამხასიათებელი ბევრი ნიშანთვისების მიუხედავად, რომაული ეპოსი უამრავი სიახლით ხასიათდებოდა.

სტატიაში რომაული ლიტერატურა წარმოდგენილია ლივიუს ანდრონიკუსით, რომელსაც ეკუთვნის ერთ-ერთი პირველი ლათინურენოვანი ტექსტი. ანდრონიკუსმა ბერძნულიდან ლათინურად თარგმნა „ოდისეა“.

რომაელები უდიდეს პოეტად თვლიდნენ კვინტუს ენიუსს, რომელმაც რომაელთა ნაციონალურ ეპოსად აღიარებული „ანალები“ დაწერა.

ლუკრეციუსი ლექსად აყალიბებს ეპიკურ-ფილოსოფიური სისტემების პოსტულატებს პოემაში „საგანთა ბუნებისათვის“.

რომის ოქროს ხანის პოეტია ვერგილიუსი, რომლის სახელთანაა დაკავშირებული სამი სტილის თეორია.

ოვიდიუსი ერთდროულად სხვადასხვა ჟანრში მოღვაწეობდა.

გაიუს ვალერიუს ფლაკუსის „არგონავტიკა“ აპოლონიოს როდოსელის პოემით არის შთაგონებული.

ცხადია, წერილში ანტიკური ეპოქის ეპიკოს პოეტთა წარმოდგენილი ნუსხა არასრულია. ავტორი შეეცადა გამოეყო ის ავტორები, რომელთაც დიდი წვლილი შეიტანეს ეპოსის ჟანრის ფორმირებაში.

ანტიკური ლიტერატურის ერთ-ერთი ჟანრი რომანი, რომელიც ძირითადად ანტიკური საზოგადოების დაცემას ასახავს, რომის იმპერიაში განსაკუთრებით განვითარდა („ანტიკური რომანი“ – არჩილ წერედიანის სტატია). ამ ჟანრში გაერთიანებული ნაწარმოებები ძლიერ განსხვავდება ერთმანეთისგან, თუმცა ერთი საერთო მახასიათებლების გამო ის ცალკე ჟანრია, რომელიც, ბუნებრივია კონკრეტული ავტორების ხელში განვითარდა (ლოგნოსის „დაფნისი და ქლოე“, ჰელიოდორეს „ეთიოპიკა“, პეტრონიუსის „სატირიკონი“, აპულეუსის „ოქროს ვირი“ და სხვა). წერედიანს მოჰყავს სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული ბახტინის სამეცნიერო მოსაზრება ანტიკური რომანის შესახებ. მ. ბახტინი ანტიკური რომანის ორ ტიპს გამოყოფს: განსაცდელის ავანტიურულ რომანს და ავანტიურულ-ყოფით რომანს. ერთხანს პოპულარული იყო ე. შვარცის მოსაზრება, რომლის თანახმადაც, ანტიკური რომანი წარმოიშვა ელინისტური ისტორიოგრაფიის დაცემის შედეგად. შემდგომში ისტორიულ რომანად ჩამოყალიბდა ბოლოს კი სოფისტურ სამიჯნურო რომანად იქცა. სამეცნიერო საზოგადოებაში გაბატონებულია მოსაზრება, რომ რომანს არ ახასიათებს უწყვეტი განვითარება. მართლაც, ანტიკურმა რომანმა თავის განვითარების გზა გაიარა და არსებობა შეწყვიტა. მას გავლენა არ მოუხდენია ევროპაში აღმოცენებულ სარაინდო რომანზე, რომელიც ანტიკური რომანისაგან დამოუკიდებლად ჩამოყალიბდა და თავისი წინაპირობები ჰქონდა.

შუა საუკუნეების რაინდული რომანი (ავტორი მაკა ელბაქიძე), XII საუკუნის საფრანგეთში „კულტურული აფეთქების“ შემდეგ ჩამოყალიბდა, რომელიც ანტიკურ ლიტერატურას და ფოლკლორს დაეფუძნა, სადაც ერთმანეთს ერწყმის ბერძნულ-რომაული სტილისტიკა. თუმცა დროთა განმავლობაში რაინდულმა რომანმა განიცადა მხატვრულ-ესთეტიკური ცვლილება და სრულიად ახალი სტრუქტურა მიიღო. მაკა ელბაქიძე სრულიად სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „ვეფხისტყაოსანი“, ცხადია, შუასაუკუნეების რაინდული რომანია, მაგრამ უნდა აღინიშნოს რომ ევროპული რაინდული რომანისგან განსხვავებით, არ იცნობს მთელ რიგ

(კოლიზიურ უთანხმოებას და სხვა) საკითხებს, რომელიც ამ პერიოდის ფრანგულ ლიტერატურაში გვხვდება.

პიკარესკული რომანი (ავტორი ირაკლი კენჭოშვილი), ესპანურ ლიტერატურის ოქროს ხანაში ჩამოყალიბებული ჟანრია. ამ ჟანრის ნაწარმოებები, როგორც წესი, სოფლიდან ქალაქში ჩამოსულ გაღატაკებული აზნაურების წრიდან გამოსულ ანტიგმირზე მოგვითხრობს, რომელიც გაიძვერა და ცბიერია, თუმცა მკითხველის მიერ სოციალური უთანასწორობის მსხვერპლად აღიქმება და თავის მოხერხებულობის გამო, მკითხველის თანაგრძნობას იმსახურებს. პიკარესკულ რომანში ზოგი მეცნიერი აერთიანებს ნებისმიერ ისეთ ნაწარმოებებს, რომელშიც ავანტიურისტი გმირის თავგადასავალია მოთხრობილი.

ბაროკოს ეპოქის რომანი (მაია ნაჭყებიას სტატია), თავის ჟანრული მრავალფეროვნებით ბერძნული რომანის ერთგვარ ადაპტაციადაც მიიჩნევა. საქმე ისაა, რომ კონსტანტინეპოლის დაცემამდე ბერძნული ტექსტები არ იყო ცნობილი ევროპისთვის, მისი თარგმნა XVI საუკუნის მეორე ნახევრიდან სარაინდო რომანის დასასრულს დაემთხვა.

სენტიმენტალური რომანი (რამაზ ჭილაიას წერილი), XVIII საუკუნის ევროპული ლიტერატურის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულებაა, კლასიციზმსა და როკოკოსთან ერთად. სენტიმენტალიზმი როგორც მხატვრული მიმდინარეობა და თავად ტერმინის ახლებური გააზრებაც უკავშირდება ლორენს სტერნის დაუმთავრებელ რომანს, რომელიც 1768 წელს გამოიცა.

რეალისტური რომანი (ავტორი გაგა ლომიძე) მე-19 საუკუნის შუა ხანებში, რომანტიზმზე რეაქციის შედეგად, ნატურალიზმის ტენდენციების გათვალისწინებით შექმნილი რევოლუციური ჟანრია. რევოლუციური იმ გაგებით, რომ რეალისტურმა რომანმა უარყო ტრადიცია, რომლის მიხედვითაც ლიტერატურას მხოლოდ გამორჩეული გმირების ჰეროიკული ამბები უნდა მოეთხრო. მიუხედავად იმისა, რომ რეალიზმი რომანტიზმის ოპოზიციური ჟანრია, ის მაინც რომანტიზმის მემკვიდრეა, მისი მეორე მხარეა. გაგა ლომიძე ერთმანეთს უპირისპირებს ინგლისურ რეალისტურ რომანსა და სარაინდო რომანს. მსჯელობს ურთიერთ განმასხვავებელ ნიშან-თვისებებზე და გამოყოფს რეალისტური რომანისათვის დამახასიათებელ რამდენიმე გასათვალისწინებელ ფაქტორს: დეტალიზაციას, ფსიქოლოგიზმს, სინამდვილისა და სიზმრის დაპირისპირებას, ტიპურობის საკითხს, განათლების საკითხს (რეალიზმის დროს საფუძველი ეყრება მარქსიზმს), საშუალო ფენის მთავარ პერსონაჟებს, პრესას და მის ფარგლებში შექმნილ რომანებს. გაგა ლომიძის სამეცნიერო მსჯელობა ლოგიკური და არგუმენტირებულია. მეცნიერი მართებულად შენიშნავს, რომ რეალისტმა მწერლებმა საშუალო ფენის ყოველდღიურობა ასახეს, იმ ადამიანების რეალობა, რომლებმაც მაღალ იდეალებს უნდა მიაღწიონ.

გაგა ლომიძე მოიხმობს ეგნატე ნინოშვილის მოთხრობას, „ქრისტინეს“ და გუსტავ ფლობერის რომანს „ქალბატონი ბოვარი“. აგრეთვე, იმონმებს მიხეილ ბახტინისა და რომან იაკობსონის მოსაზრებებს.

საგანგებოდ უნდა გამოიყოს ირმა რატიანის წერილი: „ლიტერატურული ანტიუტოპია და ანტიუტოპიური რომანი“, რომელიც წარმოადგენს ნაწილს ამავე ავტორის მონოგრაფიისა „ქრონოტოპი ანტიუტოპიურ რომანში. ესქატოლოგიური ანტიუტოპიის ინტერპრეტაციისათვის“ წიგნში: „ტექსტი და ქრონოტოპი“ (თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2010) სპეციალურად ამ კრებულითვის, ნაშრომმა განიცადა მცირედი მოდიფიცირება.

ავტორი ვებერის ტერმინით ხსნის, რომ უტოპია თანასწორი საზოგადოების „იდეალური ტიპია“, ანტიუტოპია კი მონური საზოგადოების „იდეალურ ტიპს“ წარმოადგენს.

წერილის ავტორს ყურადღების მიღმა არ რჩება ამ ჟანრისთვის დამახასიათებელი არცერთი მნიშვნელოვანი საეტაპო საკითხი. ირმა რატიანი თანმიმდევრულად განიხილავს იმ ზოგად მოტივაციურ და სტრუქტურულ მოდელებს, რომლებიც ანტიუტოპიური რომანის ჟანრის ფორმირებისა და განსაზღვრის საფუძველია: კოლექტიური შრომა, კვაზინომინაცია, ლიდერი, მეცნიერული პროგრესისა და ტექნოკრატიზმის მოტივი, შემოქმედებითი სანყისის და გონის ნიველირება, შიში, ოჯახური ტრადიციების დესტრუქცია, ბედნიერების სტანდარტიზაცია, ყოფის რიტუალიზაცია და კარნავალიზაცია, ფსევდოკარნავალური მოტივი, ჭამა-სმის აქტი და პაროდია. ირმა რატიანის სამეცნიერო მსჯელობა მიმართულია იქეთკენ, რომ სწორედ ეს საკითხები აყალიბებს იმ შიდა კონსტრუქციას, რომელსაც ეფუძნება ჟანრის ძირითადი კანონები.

მეცნიერის მოსაზრებით, ანტიუტოპიის ძირითად სტრუქტურულ მახასიათებლებად უნდა მივიჩნიოთ:

1. ანტიუტოპიის სიუჟეტი მოთავსებულია „ჯოჯოხეთისა“ და „სამოთხის“ კოორდინატებს შორის;
2. ანტიუტოპიის სამყარო მიმართულია სასაზღვრო ფასეული მიჯნისაკენ, რომელიც უნდა დაიძლიოს ნონკონფორმისტი გმირის მიერ.
3. ანტიუტოპიის დროული და სივრცული პარადიგმა ვერტიკალურია.

კონსტატინე ბრეგაძეს ეკუთვნის ორი წერილი: „მოდერნისტული რომანი“ და „პოსტმოდერნისტული რომანი“. მოდერნისტულ რომანზე მსჯელობას მეცნიერი აგებს ოთხ ფუნდამენტურ საკითხზე: 1. მთხრობელი ინსტანცია/ავტორისეული თხრობა; 2. „მოდერნისტი“ პერსონაჟი როგორც „ქცევითი“, არამყარი პერსონაჟი; 3. სტრუქტურული, ნარატიული და ქრონოტოპული თავისებურებანი; 4. ასახვის/გადმოცემის ფორმები.

კონსტანტინე ბრეგაძე პოსტმოდერნისტულ რომანს 1960-2010 წლების ქრონოლოგიურ ფარგლებში განიხილავს, გამოყოფს ანტილოგოცენტრიზმს და აღნიშნავს, რომ პოსტმოდერნისტული ფილოსოფია მიდის

პირველსაზრისის უარყოფამდე, რომ ის ერთი მხრივ ეფუძნება ნიცშეს ღმერთის სიკვდილის პოსტულატს, მეორე მხრივ – ჰაიდეგერის დაძლევის/გადალახვის პოსტულატს. მეცნიერი მართებულად შენიშნავს, რომ დიქტომიიდან (ღმერთი vs ეშმაკი, ჯოჯოხეთი vs სამოთხე და ასე შემდეგ) პოსტმოდერნიზმი არცერთს არ ანიჭებს უპირატესობას. ამგვარად, პოსტმოდერნისტული მსოფლმხედველობრივი დისკურსი პლურალიზმით არის გაჯერებული. ბოდრიარის ტერმინით, ეს „კულტურული ბულიონი“ განაპირობებს ქვემარტებასთან მიმართების ნიველირებას, ადამიანს რჩება უსაზრისო სიმულაციებთან მიმართება. შესაბამისად, კოკა ბრეგადე ასკენის, რომ პოსტმოდერნისტული ფილოსოფია ამკვიდრებს სამი ტიპის სიკვდილს: ღმერთის, სუბიექტისა და ავტორის. კონსტანტინე ბრეგადე ანტილოგოცენტრიზმის და დეკონსტრუქტივიზმის გარდა, გამოყოფს ასევე ონტოტექსტუალობას – რომანის ტექსტის ახალ ზეყოფიერებად დაფუძნებას. პოსტმოდერნისტულ რომანის პოეტიკა ეკლექტურია, მას ახასიათებს ე. წ. ნარატიული და ენობრივი თამაშები, რაც ტექსტს სათამაშო გაჯეტად აქცევს, სადაც მკითხველი ინტელექტუალურ სიამოვნებას („ტექსტით ტკობას“) იღებს. ავტორს უყურადღებოდ არ რჩება ასევე; ინტერტექსტუალობა, ორმაგი კოდირება და სხვა ჟანრობრივი მახასიათებლები.

შორენა შამანაძე, წერილში – „საოჯახო რომანი/საგა“ ვრცლად მსჯელობს ჟანრის განსაზღვრებაზე, საოჯახო რომანი სენტიმენტალიზმის წერილების დროს გაჩნდა და XX საუკუნის პირველ ნახევარში განვითარების პიკს მიაღწია. ეს არის რომანის ტიპი, რომელიც ოჯახურ ცხოვრებას და ურთიერთობებს ერთი ან რამდენიმე თაობის კონტექსტში წარმოადგენს. შორენა შამანაძე საოჯახო რომანს ყოველმხრივ, ყველა ისტორიული რაკურსით იკვლევს. თავად ტერმინი: „საოჯახო რომანი“ ზიგმუნდ ფროიდმა და ოტო რანკიმ დაამკვიდრა ფსიქოლოგიური კომპლექსის აღსანიშნავად. საოჯახო რომანი, როგორც ლიტერატურული ჟანრი, მეცნიერის მიერ რამდენიმე ჟანრულ მახასიათებელით არის გამოყოფილი, ცალ-ცალკე განიხილავს ოჯახსა და რომანს, „სახლის“ მოტივს, როგორც „ოჯახის“ წინაპირობას, თემატიკას, ნარატიული/კომპოზიციური წყობას, თხრობის ფორმებს, მკითხველის ინსტანცია/გმირს, მომიჯნავე ჟანრებს, კლასიკურ მოტივებსა და ჟანრის ისტორიას, ჟანრის პერიოდული აღორძინებისა და გააქტიურების წინაპირობებს, ბოლოს კი მიმოიხილავს თანამედროვე კვლევებს საოჯახო რომანის შესახებ.

ავტობიოგრაფიული რომანის (ავტორი ირაკლი ხვედელიძე) ფორმირება XVIII საუკუნიდან იწყება. თავად ტერმინი კი XIX საუკუნიდან ჩნდება. ის ერთგვარად ავტობიოგრაფიის ევოლუციური სახესხვაობაა, რომელშიც ავტორი, მთხრობელი და მთავარი გმირი ერთი და იგივე პირია (თუმცა ეს ტექსტში შეიძლება ცხადად არ იყოს მოცემული). ავტობიოგრაფიულ რომანში, ისტორიულ სინამდვილის ნაცვლად, ავტო-

ბიოგრაფიულ სინამდვილეზეა გაკეთებული ძირითადი აქცენტები. ირაკ-
ლი ხვედელიძე ერთმანეთისგან მიჯნავს ავტობიოგრაფიულ რომანთან
ახლოს მდგომ, მაგრამ მისგან განსხვავებულ ავტოფიქციას და ფიქციური
ავტობიოგრაფიას.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს წიგნის მეორე
ნაწილზე: დრამასა და დრამატულ ჟანრებზე, რომელიც იხსნება ირმა
რატიანის წერილით: „ტრაგედია – უძველესი დრამატული ჟანრი“. სტა-
ტიის პრეამბულა პლატონის „სახელმწიფოს“ განხილვას ეთმობა; მეცნი-
ერი მსჯელობს ბაძვის მექანიზმებსა და პოეტების მიმართ პლატონის მი-
ერ ნამოყენებულ ბრალდებების სერიაზე. შემდეგ ქვეთავში: „არისტო-
ტელე. „პოეტიკა“ და ტრაგედიის თეორია. ტრაგედიის „ფორმის თეორია“,
მკვლევარი აღნიშნავს, რომ არისტოტელე ეთანხმება პოეზიის, როგორც
ბაძვის გააზრებას, მაგრამ პლატონისეულ ინტერპრეტაციას არ იზი-
არებს. არისტოტელემ დაასაბუთა, რომ ისტორიკოსი საუბრობს იმაზე,
რაც მოხდა, პოეტი კი იმაზე, რაც არ მომხდარა, მაგრამ შეიძლებოდა მომ-
ხდარიყო, ამგვარად, პოეზია ფილოსოფიასთან, ე. ი. ჭეშმარიტების ძი-
ებასთან უფრო ახლოსაა. მეცნიერი საყურადღებო მოსაზრებებს გამოთ-
ქვამს ტრაგედიის „ფორმის თეორიაზე“, რომელიც აწესრიგებს ჟანრის
ურთიერთობას მიბაძვის ობიექტთან. ირმა რატიანი ტრაგედიის მკაცრად
მონესრიგებულ სტრუქტურას არისტოტელეს ექვსი კანონით წარმოაჩენს.

მეორე ქვეთავში: „2. ანტიკური ტრაგედიები. ამბები. სქემა, პერ-
ფომანსი, 2.1. ბედისწერა და კონფლიქტი“. შესწავლილი და გაანალიზე-
ბულია არისტოტელეს ექსპერიმენტული დაკვირვებები ტრაგედიის
ტექსტუალურ და სასცენო გამოცდილებაზე. აქ მეცნიერს მოცემული
აქვს „დამსახურებული სასჯელის“ მოდელი, „შურისძიების“ მოდელი,
„მსხვერპლშენიღვის“ მოდელი, „ვედრების“ მოდელი, „ხსნის“ მოდელი და
„დაბრუნება-ცნობის“ მოდელი. ასევე, საუბარია კულტურის ისტორიაში
ისეთ საკვანძო მოვლენაზე, როგორც იყო ტრაგედიების გადატანა თე-
ატრალურ სცენაზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ბერძნული ტრაგედიების დანერა არაერთ
ავტორს უცდია, ჩვენამდე მხოლოდ სამი ტრაგიკოსის – ესქილეს, სოფოკ-
ლეს და ევრიპიდეს ნაღვანმა მოაღწია. მათი შემოქმედება მათსავე სი-
ცოცხლეში იდგმებოდა სცენაზე და შემდგომ, საუკუნეების განმავლო-
ბაში, ამ საკულტო ტრაგედიებმა უდიდესი გავლენა მოახდინა ამ ჟანრის
განვითარებაზე. წერილის ბოლო ორი ქვეთავში – „რა იყო შემდგომ“ და
„აპენდიქსი“, ირმა რატიანი, შეჯამების სახით, მოკლედ მიმოიხილავს
ყველა მნიშვნელოვან ავტორს და თეორიულ ნაშრომს, რომელიც ამ სფე-
როს ირგვლივ შეიქმნა მეოცე საუკუნის ჩათვლით.

„კომედიის დაბადება. ჟან ბატისტ მოლიერი – კომედიის მეტრი
და ქართული კომედიის ფორმირებამდე“ (ავტორი ირმა რატიანი) მრავალი
ასპექტით საყურადღებო სამეცნიერო ნაშრომია. წერილი სამი

ნაწილისგან შედგება: პირველ ქვეთავში: „კლასიციზმის ნორმატიული პოეტიკა და ავტორის თვითმყოფადობა“ განხილულია ნიკოლა ბუალოს ლიტერატურის ნორმატიული თეორია. ტრაქტატი, რომელიც მიზნად ისახავდა კლასიკური პოეტიკის პრინციპების აღორძინებას და ამდენად, ავალდებულებდა ავტორებს კლასიკური პერიოდის ლიტერატურული კანონების ერთგულებას. მეცნიერი სწორად შენიშნავს რომ თეორია ხშირად ფურცელზე რჩებოდა და მწერლების შემოქმედება სხვა გეზით მიემართებოდა, ჟან ბატისტ მოლიერის კომედიები ამის ნათელი დადასტურება იყო. მეორე ქვეთავში: „მოლიერის კომედიები – ახალი სტილი დრამატურგიაში. ანტიკური ნიღბებიდან მოლიერის ნიღბებამდე“, მოლიერის შემოქმედების ძირითადი პრინციპებია განხილული. მოლიერი, რომელიც მსახიობიც იყო და პიესებს მხოლოდ იმიტომ არ წერდა, რომ სხვებს წაეკითხათ, არამედ იმიტომაც, რომ თვითონ ეთამაშა სცენაზე, ორიენტირებული იყო უფრო რეალიზმზე; მის შემოქმედებას ახასიათებს ნიღბების მრავალფეროვნება, რეალურს უპირისპირებს გამოგონილს, ქმნის სიტუაციას, რომელშიც ეს ორი ხედვა უპირისპირდება ერთმანეთს. მოლიერის პერსონაჟის ენა მრავალფეროვანია რამდენიმე ასპექტით. ავტორი ილაშქრებს მანკიერების წინააღმდეგ. ამ ავტორმა უდიდესი გავლენა მოახდინა მსოფლიო დრამატურგიაზე, მათ შორის, მე-19 საუკუნის ქართულ კომედიოგრაფიაზე. მესამე ქვეთავი („მოლიერის მხატვრული პრინციპების რეფლექსირება და მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ კომედიაში“) სწორედ ამ თემას ეძღვნება. საგულისხმოა ირმა რატიანის მოსაზრება, რომ XVII-XVIII საუკუნეების საქართველო, თავისი ისტორიული რეალობიდან გამომდინარე, ვერ ერთვება კლასიციზმის და განმანათლებლობის ესთეტიკათა პროცესში, მაგრამ ქართულმა კულტურამ, შეზღუდული შესაძლებლობების ფარგლებში, მაინც მოახერხა ორივე სააზროვნო მოდელის რეფლექსირება. მეცნიერის აზრით, სულხან-საბა ორბელიანმა, დავით გურამიშვილმა, ბესიკ გაბაშვილმა თავის შემოქმედებაში შეძლეს ევროპული კონცეპტის რეკონსტრუქცია.

ევროპულ კულტურულ სააზროვნო სივრცეში მომნიშვნელო ბურჟუას ტიპი, რომელიც XIX საუკუნეში მმართველ კლასად იქცევა. ქართულ ლიტერატურას მარქსისტულ-ბოლშევიკური მოძრაობის ასევე „ხალხოსნური“ და სოციალისტური მწერლობის იდეოლოგიის შემოჭრის გამო, არ დასცალდა ბურჟუას ცნების გააზრება. ირმა რატიანის აზრით, მიუხედავად აღნიშნული ისტორიული გარემოებისა, ქართულმა მწერლობამ შეძლო ბურჟუაზიის ფუნქციისა და როლის, აგრეთვე, არისტოკრატიასთან მისი მიმართების ქართული რაკურსის წარმოჩენა. მეცნიერის მოსაზრებით, მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ დრამატურგიაში ცნება ბურჟუა ჩანაცვლებულია ცნებით ვაჭარი, რომელიც ბურჟუას გაგების შედარებით ადრეული და პრიმიტიული მოდელის ეკვივალენტურია. მოვლენების მთავარ პერსონაჟებად ქართველმა დრამატურგებმა ვაჭ-

რები და თავადები აქციეს, მოლიერის მსგავსად, ისინი ცდილობდნენ ქართველ მაყურებელს გამირებში ამოეცნო საკუთარი თავი. ირმა რატიანი ამ რაკურსში მიმოიხილავს გიორგი ერისთავის და ზურაბ ანტონოვის პიესებს, ყოველმხრივ აანალიზებს მათ შემოქმედებას და წერილის ბოლოს პოლიკარპე კაკაბაძის 1928 წელს დაწერილი კომედია „ყვარ-ყვარე თუთაბერი“ მოჰყავს. ყვარყვარე გაუნათლებელი, მშიშარა, მედროვე და მლიქვნელი ადამიანია, რომელიც ხან მეფის ხელისუფლების მხარეს არის, ხან საბჭოთა ხელისუფლებისა. სატირულ-გროტესკული გარემო, რომელიც ყვარყვარეს ახლავს, საგონებელში აგდებდა საბჭოთა ხელისუფლებას. ირმა რატიანის აზრით, იუმორმა შეასრულა დამცავი მექანიზმის მხატვრული ფუნქცია. პიესის იუმორისტული განწყობილების გამო, ნაწარმოები ცენზურას გადაურჩა. ყვარყვარე კი, მეცნიერის დასკვნით, არის ის სიმბოლი, რომელიც არასდროს გაჩნდება ნორმალურ საზოგადოებაში, არამედ მხოლოდ ისეთში, რომელიც იდეოლოგიური წნეხის ქვეშაა. მეცნიერი წერილს ამთავრებს მოლიერისეული სიბრძნით: „მთავარი ის არ არის, რასაც ხედავ, არამედ ის, რაც მისი უკან იმალება“.

აბსურდის დრამა (არჩილს წერედიანი), როგორც ჟანრი მეოცე საუკუნის 50-იან წლებში ჩამოყალიბდა, ძირითადად, ფრანგულენოვან მხატვრულ ნაწარმოებებში და მისი მთავარი წარმომადგენლები არიან: სამუელ ბეკეტი, ეჟენ იონესკო და არტიურ ადამოვი. არჩილ წერედიანი ჟანრზე მსჯელობას იწყებს მისი წინამძღვრების მეცხრამეტე საუკუნის ფილოსოფიური კონცეფციების განხილვით, რომლებიც ჩამოყალიბდა კირკეგორის და ნიცშეს ნააზრევში. აბსურდის დრამა მჭიდრო კავშირშია ეგზისტენციალიზმთან და ამდენად, მეცნიერი კამიუს, როგორც მეოცე საუკუნის ეგზისტენციალიზმის ერთ-ერთ მთავარ წარმომადგენელსაც განიხილავს. ბეკეტის და იონესკოს შემოქმედების განხილვისას, გამოყოფს ორ მთავარ თვისებას – ბუნდოვანებას და მეტყველების ფუნქციის დაკნინებას. ამ მხრივ, აღსანიშნავია იონესკოს „მელოტი მომღერალი ქალი“, რომელიც გაუგებარი, წინააღმდეგობრივი ფრაზებით არის მდიდარი და ტექსტი გრადაციის პრინციპით სულ უფრო და უფრო რთული და გაუგებარი ხდება. ამ ნაწარმოებში დარღვეულია კომუნიკაცია არამხოლოდ პერსონაჟებს, არამედ მაყურებელსა და პერსონაჟებს შორის. სცენაზე მიზანმიმართულად იქმნება სიცარიელე. სტატიის ავტორი პარალელურად ავლენს მეოცე საუკუნეში დადაიზმის და ფუტურისმის მიმდინარეობებთან, ავანგარდისტებიც გამოიჩინოდნენ ენისადმი მტრული დამოკიდებულებით, მაგრამ მათი მიზანი იყო ახალი ენის აღმოჩენა, რომელზეც ახალი ხელოვნება უნდა ამეტყველებულიყო. აბსურდის დრამაში ენის დაკნინება კი გონების რაციონალიზმის მიჯნასთან მიყვანას ემსახურება. არჩილ წერედიანს აბსურდის დრამის ნიმუშად მოჰყავს რეზო ჭიმივილის „ცისფერი მთები“ და მისი ეკრანიზაცია. დასასრულს კი აღნიშნავს,

რომ ეს ფილმი დღესაც ინარჩუნებს აქტუალურობას და მხატვრულ ძალას.

ლიტერატურული ჟანრების პირველი ტომი მნიშვნელოვანი სამეცნიერო სტატიების კრებულს წარმოადგენს, რომელშიც სრულყოფილად, ყველა სამეცნიერო მოთხოვნის შესაბამისად გამოკვლეულია ჟანრების ისტორია.

ლიტერატურული ჟანრების მეორე ტომზე მუშაობა დაწყებულია და მას მომავალ წელს იხილავს სამეცნიერო საზოგადოება.

Levan Gelashvili
(Georgia)

On the Collection – Literary Genres

Summary

Key words: Literary Genres, classic literature, epos, great epic genres.

The scientific letter presents a review of the book *Literary Genres* (volume one), which was prepared on the basis of the Department of Literary Theory and Comparative Studies of the Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature and the Educational-Scientific Institute of Theoretical and Comparative Literary Studies of TSU and which covers works dedicated literary genres. Articles of all the authors are studied and discussed in detail in the letter.

The presented review book consists of two parts: the first part includes «epos and epic genres» and the second part covers «drama and dramatic genres». The book also includes a guide to classic literature; *Don Quixote, the first modern novel - and one of the best!* 2018 publication (author: Ana Puchao de Lesia Vicente Perez de Leon) translated from English by Irma Ratiani.

The evolution and changing characteristics of genres in culture, their restudying and rethinking of this entire heritage, its content and meaning analysis, are facing new challenges. This is the first collection that brings together works on the epos and great epic genres.